Ovidius University Annals of Philology Volume XV, Number 143-152, 2004

TOPONIMELE SI HIDRONIMELE DE ORIGINE NELATINA IN LUCRARILE *DE ANTIQUIS ET HODIERNIS MOLDAVIAE NOMINIBUS* SI *HISTORIA MOLDO-VLACHICA* DE DIMITRIE CANTEMIR

Florentina Olteanu
Universitatea *Ovidius* Constanţa

Toponymes et hydronymes d'origine non-latine dans des ouvrages de Cantemir ***De antiquis et hodiernis moldaviae nominibus*** et ***Historia moldo-vlachica*** *(Résumé)*

Les oeuvres du prince Démètre Cantemir De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus *et* Historia Moldo-Vlachica *sont représentatives parmi les texts écrits en neo-latin dans l'espace culturel roumain. Dans ces oeuvres, les toponymes et les hydronymes – qui font l'objet de cet article – indiquent le moyen d'assimilation des termes provenus d'études redigés en différentes langues (nous avons prêté une attention particulière aux termes roumains) et à des époques différentes dans la latin cantémirien.*

1. Consideraţii preliminare

1.1. Operele cantemiriene *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus* si *Historia Moldo-Vlachica* abordează un subiect dificil chiar şi pentru un istoric modern: începuturile poporului român şi apariţia primelor formaţiuni statale româneşti, autorul ajungând cu informaţia până în secolul al XIV-lea, la domnia lui Alexandru cel Bun.

1.1.1. Pentru prima oară în cultura română, cineva trata o temă istorică într-o manieră ştiinţifică, pe baza unei vaste bibliografii de specialitate; aceasta a fost consultată de Cantemir în diferite biblioteci publice şi particulare, în timpul lungii sale şederi la Constantinopol: *nostrum fuit hoc opusculum antiquitatem Romano-Dacorum chronologice historiae studiosis ex vetustis depromere historibus* (HMV, III, 12, 138, p.142).

1.2. Din nefericire, autorul nu a dus aceste lucrări până la capăt, ele rămânând în faza de "ciorne", aşa cum o arată fie unele şovăieli grafice şi morfologice, chiar confuzii, atunci când apar în text cuvinte străine, fie influenţa limbii materne, imposibil de ignorat, avându-se în vedere frecventa referire la realităţi româneşti.

2. Demersul nostru face parte dintr-o cercetare mai amplă asupra modului în care sunt încadrate, în latina cantemiriană, cuvintele de origine nelatină. Ne vom opri asupra toponomelor şi a hidronimelor străine din DMN si HMV, fie preluate din sursele bibliografice folosite, fie prezente pentru prima oară într-un text de limbă latină deredacţie românească.

2.1. Trebuie să ţinem cont de faptul că aceste surse cantemiriene au fost redactate în limbi diferite şi că datează din epoci diferite. Cele de limbă latină acoperă perioada medievală, cea renascentistă şi post-renascentistă, astfel încât în latina cantemiriană

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

sunt detectabile mai multe registre lingvistice, de la latina clasică, la neolatina secolului al XVIII-lea.

3. Toponimele

3.1. O lucrare care tratează ca subiect "numele antice şi actuale ale Moldovei" (*De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus)* şi o alta istorică (*Historia Moldo-Vlachica*) anunţă, încă din titlu, prezenţa unui mare număr de toponime, referitoare mai ales la spaţiul geografic românesc. O bună parte dintre acestea, îndeosebi toponimele străine, au fost preluate din sursele bibliografice, ceea ce implică şi continuarea tradiţiei antice în domeniu. Pentru termenii româneşti, autorul va fi recurs, desigur, şi la tradiţia locală, scrisă şi orală.

3.2. În ceea ce priveşte denumirile de munţi, DMN si HMV nu oferă multe exemple. Cele existente se referă doar la zona carpatică şi balcanică.

3.2.1. Pentru munţii Carpaţi, Cantemir preferă formele cu nominativul *Carpati* sau *Carpatici*: *in montibus Carpaticis* (DMN 144v, p.30), *tractu montium Carpaticorum* (ibidem), *intra Carpatos montes* (HMV, I, 2, 9, p.146). Forma *Carpathum* (HMV, III, 12bis, 140, p.416) apare la Bonfinius[1], care foloseşte, totuşi, *in Carpathiis montibus*[2], *a Carpathiis montibus*[3].

3.2.2. Neştiind denumirea autohtonă a unui munte din Transilvania, Cantemir foloseşte toponimicul unguresc latinizat: *ad montem Cherhelem* HMV, I, 13, 42, p.204).

3.2.3. Pentru arii geografice care îi sunt mai cunoscute, autorul oferă mereu şi varianta locală: *ad Moldaviae montes, quos incolae vocant Montes Vrancziae* (DMN 165v, p.116)

3.2.4. Dacă preia un toponimic dintr-o sursă bizantină, Dimitrie Cantemir păstrează originalul grecesc, lângă care ataşează forma românească latinizată: *mons longe se porrigens Πρασόβος καλούμενος (qui vocatur Brasovus)* (HMV, I, 10, 33, p.190); *Transylvaniae montibus, Laonico Brasovii dicti* (HMV, III, 13, 142, p.420).

3.3. Pentru provinciile istorice româneşti, autorul foloseşte denumirile *Moldavia, Valachia, Transylvania, Dobrudze, Bassarabia,* cărora le precizează şi echivalentul autohton: *Moldavi seipsos Moldovani, provinciam vero Moldovam vocant* (HMV, III, 12bis, 142, p.420); *tertia Valachia est, quam nos Czarra Muntenasca, Provinciam Montanam, Poloni Multanska Ziemla* (DMN 165r, p.114), *ea vocatur proprie Czarra Romanasca, Latinis Valachia* (DMN 165v, p.116, r.20); *quam nunc Transylvaniam (vulgo Ardelium) vocant* (HMV, I, 1, 7, p.140); *Moesiam quae hodie nobis Dobrudze dicitur* (DMN 149r, p.50); *nunc sub Bassarabiae nomine clara, incolis Budziak dicta* (DMN 145r, p.32).

---

[1] Antonius Bonfinius, *Rerum Ungaricarum decades...*,Dec.I, C.I., Editia 1606, p.27

[2] *Id., ibid.,* p.5

[3] *Id., ibid*., p.6

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

3.3.1. Foarte rar, autorul translitează denumirile întâlnite în sursele bizantine: *nomine Blachiae* (HMV, III, 1, 108, p.352), *Maurovlahia* (DMN 167r, p.122), *Moldovlachia* (DMN 157v, p.82), *Ungrovlachia* (DMN 158v, p.88).
3.4. Textul cantemirian abundă în referiri la antichitatea dacică, ilustrate şi prin denumiri de vechi cetăţi şi oraşe.
3.4.1. Denumirea capitalei statului dac al lui Decebal apare, în DMN, în forma *Zarmisegetusa* (145v, p.34), iar în HMV, *Zarmizogethusa* (I, 5, 16, p.162), ca şi în HVR (I, 6, 37, p.67). Deşi trimite la Dio Cassius, denumirea (transliterată) care apare în *Historia* sa este, totuşi, *Zermizegethusa*[4].
3.4.2. Cantemir crede că Tomi este denumirea antică a Cetatii Albe: *ad dextram Tomos (Hanc nobis Czetate Albam esse etiam ex hoc probari potest)* (DMN 149v, p.52). Probabil sub influenţa textului lui Sozomenus, îi scapă autorului forma grecească a toponimului: *Terentium Τομεων Episcopum* (HMV, II, 9, 74, p.272), pentru că *passim* apare grafia latină *Tomi*.
3.5. Pentru denumirile moderne ale localităţilor româneşti, autorul este nevoit să adopte soluţii variate: pe de o parte, dacă beneficiază de atestări ale toponimelor în alte surse (Bonfinius, Sarnicius, Cluverius, Leunclavius etc.), Cantemir le preia ca atare. Toponimele importante din Transilvania pot fi identificate în istoriile dedicate statului maghiar. Pe de altă parte, denumirile de localităţi mai mici, pentru care Cantemir nu are modele de urmat, cunosc adaptări de ordin fonetic şi morfologic.
3.5.1. Denumirea cetăţii Severinului este atestată în istoria lui Bonfinius (*Severinum est oppidum, a Severo Imperatore conditum*[5]), şi apare cu această formă la Cantemir: *castrum Severinum, in Valachia Transalpina, in districtu Zii dicto* (HMV, II, 3, 57, p.234).
3.5.2. Este interesant faptul că, deşi citează intens din Bonfinius, Cantemir nu preia toponimicul *Themesvara*[6] din opera acestuia, ci foloseşte *passim* forma *Temesvarinum,* precum Sambucus[7]: *Nam reliquos Ungaros occisos, solum Regem cum paucis, "divina potius, quam humana ope"* [8]*Temesvarinum evasisse perhibent* (HMV, III, 11, 137, p.406).
3.5.3. Pentru *Oradea,* Cantemir foloseşte toponimicul unguresc latinizat *Varadinum*, precum şi un derivat adjectival: *Varadiensis Episcopus* (HMV, I, 13, 42, p.204). Denumirea apare şi la Bonfinius: *In mediterranea vero Dacia Varadinum*[9].

[4] Dio Cassius Cocceianus, *Historiae Romanae*, Vo.IV, LXVIII, 14, Leipzig, 1824, p.307
[5] Antonius Bonfinius, 1606, Dec.I, C.I, p.5.
[6] *Id., ibid.,* Dec.II, C.IX, p. 321.
[7] Ioannes Sambucus, *Expugnatio Arcis Temesvari,* în "Appendix" la Bonifini, Ediţia 1606, p.809.
[8] Antonius Bonfinius, 1606, Dec.II, C.IX, p. 320-321.
[9] *Id., ibid.,* Dec.I, C.I, p.5.

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

3.5.4. Numele de localităţi care se termină în **a** sunt încadrate la declinarea întâi: *districtus Putnae* (DMN 165v, p.116), *Kiliam sive Achilliam* (HMV, II, 19, 100, p.332), *Soczaviae*[10] *constituerunt* (DMN 166v, p.120).
3.5.4.1. Pentru latinizarea toponimului *Dabâca*, autorul nu ţine seama de forma *Doboka* din textul lui Bonfinius - *ad Dobokam urbem*[11] - utilizând fonetismul *Dobok,* invariabil sub aspect morfologic: *sub Dobok urbe* (HMV, I, 13, 42, p.204).
3.5.5. Un toponim care pare dificil de redat pentru Cantemir este *Târgoviste*. In documentele medievale apar formele "Tergobistum", "Tergovista"[12]. Autorul utilizează grafiile *Tergovisca* şi *Tyrgousta: Tyrgousta, Valachiae principatus sedes* (DMN145v, p.36), *Tergoviscam* (HMV, II, 19, 100, p.332).
3.5.6. O constantă problemă pentru latina cantemiriană o reprezintă redarea africatelor româneşti. Grafemul **z** este multifuncţional, descriind africatele **j si t:** *illis Mehedinz dicitur* (DMN 165v, p.116), *in districtu Zii* (=Jii) *dicto* (HMV, II, 3, 58, p.234), *ab oppido Galazi* (HMV, III, 12bis, 141, p.418).
3.5.7. Denumirea oraşului *Galati* cunoaste formele latinizate *Galatii: vicinae Galatiis* (DMN 150r, p.56), *Galacium: oppidum Galacii* (HMV, II, 2, 54, p.226), şi forma invariabilă *Galazi* sau *Gallazi: ab oppido Galazi* (HMV, III, 12bis, 141, p.418), *ab oppido Gallazi* (HMV, II, 7, 71B, p.264).
3.5.8. Numele de localităţi mici, lipsite de importanţă istorică, apar, în text, în forme invariabile: *in ruinis vetustissimae urbis nostratibus Gergine dictae* (DMN 150r, p.56), *Isacze enim, et Baba, antiquissimae urbes, Maczin pagus amplissimus, Daieni, oppidum populosissimus, Dristra* (DMN 157r, p.80), *oppidum Buorenii* (DMN 166v, p.120).
3.5.8. Deşi, atunci când citează dintr-o sursa bizantină, autorul foloseste traducerea latină a acesteia, preluarea informaţiei se face în mod analitic. Astfel procedează criticând traducerea toponimului *Sibiu: additque Metropolim huius regionis esse Tosibinium; sed interpres Gallus confundit articulum το et nomen Sibinium, nam Laonicus nomine neutro Sibinium appellat το Σιβηνιον* (HMV, III, 12bis, 140, p.416).
3.5.9. Cele mai multe variante grafice pentru un toponim românesc le cunoaşte denumirea zonei *Maramures*. In DMN sunt utilizate formele adaptate grafic şi invariabile din punct de vedere morfologic *Maramorisz: ex Maramorisz* (159v, p.90), *in Maramorisz* (166r, p.116, p.118) şi *Maramoriss: in regione Maramoriss dicta* (152r, p.64), cărora li se adaugă *Maramorisium: super* Maramorisium (155r, p.72). In HMV, Cantemir preferă grafia *Maramorisium: apud Maramorisium* (HMV, III, 11, 136 si 137), *ex Maramo-risi[i]o* (HMV, III, 12, 138, p.410).

[10] Cf. Stefan Kotarski, *Slownik zlatynizowanych nazw.miejscowych*, Varsovia, 1955, p. 59.
[11] Antonius Bonfinius, 1606, Dec.II, CIII, p. 208.
[12] Cf. Stefan Kotarski, 1955, p. 62.

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

3.5.9.1. Forma *Mar<a>marisum* (HMV, III, 11, 137, p.406), folosită într-un context în care se face referire la istoria lui Bonfinius, trebuie considerată un accident, o scăpare a lui Cantemir, de vreme ce scriitorul italian foloseste formele *Marmacia* si *Marmaruissa: Marmacia ubi Tibiscus oritur, in Carpaticis montibus collocata, quam Marmaruissam (incolis Maramorisz)*[13] *nunc appellant*[14]. (HMV, I, 1, 8, p.140).
3.5.9.2. De la numele propriu *Maramorisium* este format derivatul adjectival *Maramorisensis,-e*: *Regio Maramorisensis* (DMN 164v, p.112), *in districtu Maramoresensi* (DMN 158r, p.84; 158v, p.88), *per regionem Maramorisensem* (DMN 166r, p.118).
3.5.10. Cantemir adoptă mai multe atitudini fată de toponimele românesti. Cele mai importante sunt preluate critic din surse. Toponimele provenite din cronicile bizantine sunt transliterate şi adaptate morfologic. Autorul notează adesea, lângă o formă latinizată, şi varianta autohtonă, neîncadrată morfologic. Se folosesc, în general, forme invariabile pentru localitățile mai mici.
3.6. În ceea ce priveşte toponimele neromâneşti, acestea sunt preluate de Cantemir din izvoarele sale, de regulă cu fidelitate.
3.6.1. Citând din "De Aedificiis" a lui Procopius, Cantemir foloseşte traducerea latină a lui Maltretus, preluând şi unele erori ale acestuia: *castella Cantabazates, Smornes, Campses, Tanata[s], Zernes ac Ducepratum*[15].
3.6.2. Exista şi situația opusă, în care autorul preia traducerea latină a unei surse bizantine, dar are o opinie critică asupra originalului grecesc, pentru că foloseşte în paralel originalul şi traducerea; de exemplu, corectează o formă toponimică din textul lui Chalcocondylas, deşi utilizează traducerea lui Clauser: *quae regni sedem habet Λευκορολικχην, putarem Λευκοπολιν* (HMV, I, 10, 33, p.190).[16]
3.6.3. Ca şi în cazul toponimelor românești, Cantemir oferă, uneori, lângă forma latinizată, şi forma contemporană lui: *in urbe Insaco (hodie Isnak)* (HMV, II, 11, 81, p.290); *Bosphorus urbs (quae hodie Azacus putatur)* (HMV, II, 13, 87, p.302).
3.6.4. Denumirile turceşti şi tătăreşti sunt păstrate într-o formă indeclinabilă: *hodie Turcis et Tataris Giercz et Taman* (HMV, II, 9, 75, p.276), *Budziak nomen inditum est huic parti a Turcis* (DMN 145r, p.32).
3.6.5. Unele erori ale autorului sunt o marcă a aspectului nefinisat al lucrărilor, care trebuie considerate simple scăpări: *Sabastia* (HMV, II, 9, 76, p.280) fata de *Sabatia* (Bonfinius, ed.1606, Dec.I, C.III, p.46), *Dirostolum* în loc de *Dorostolum*[17] (HMV, I, 20, 102, p.338).

[13] Explicația din paranteză îi aparține lui Dimitrie Cantemir.
[14] Antonius Bonfinius, 1606, Dec.I, C.I, p.5.
[15] Vide Dan Sluşanschi, 1983, n. 108, p.169.
[16] Vide Dan Sluşanchi, 1983, n. 179, 180, 184, p.191.
[17] Dan Sluşanschi, 1983, n. 48, p.338.

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

3.6.6. Pentru câteva dintre toponime, Cantemir foloseşte dublete formale: *Beligradum* (HMV, II, 17, 94, p.318) - *Beligrada* (HMV, I, 1, 3, p.132); *Moscovia* (HMV, I, 12, 39, p.200) - *Mosquia* (HMV, II, 19, 99, p. 330).
3.6.7. Se poate observa că toponimele neromâneşti nu pun probleme speciale, ca urmare a faptului că sunt preluate ca atare din sursele bibliografice. Cantemir ataşează, uneori, pentru denumirile mai puțin cunoscute, şi forma nelatinizată; altora le păstrează denumirea originală indeclinabilă.
4. Hidronimele
4.1. Datorită faptului că îşi adună informațiile din surse de limbi diferite, Cantemir încearcă să fie cât mai clar în expunere, utilizând în text toate variantele grafice şi toate formele care pot denumi o apă.
4.2. Majoritatea denumirilor de ape din DMN şi din HMV se referă la spațiul românesc. Pentru acestea, Cantemir adaugă termenilor aflați în materialele bibliografice denumirile autohtone, pe care le adaptează grafic şi morfologic limbii latine a timpului său.
4.2.1. Dunărea este numită atât *Ister*, cât şi *Danubius*: *tota Istro alluitur* (HMV, III, 13, 142, p.422), *oras Danubii* (ibidem).
4.2.1.1. Folosirea denumirii greceşti şi latine a Dunării apare şi la Antonius Bonfinius[18], chiar în interiorul aceleiaşi fraze: *Pars vero, inquit, quae intra Tyram et Hierasum et Danubium includitur Moldavia, quasi mollis Dacia, a iunioribus nominatur et Istro proprior Montana.* (HMV, II, 15, 91, p.312).
4.2.1.2. Şi Sarnicki foloseşte în "Annales" ambele variante: *traiecto enim Istro*[19], *amnem Danubium*.[20]
4.2.2.3. Unul dintre numele antice ale râului Nistru este *Tyras*. Bonfinius şi Sarnicki încadrează acest substantiv la declinarea întâi: *intra Tyram*[21]; *ad Tyram*[22].
4.2.3.1. Puternic influențat de Cluverius în ceea ce priveşte denumirile geografice, Cantemir foloseşte atât varianta cu forma în **a**, *Tyra,Tyrae*, cât mai ales pe cea cu tema în dentală, *Tyras, Tyratis*: *super Tyra[te]m* (DMN 155r, p.72), *trans Tyratem habitans* (DMN 149v, p.52), *inter Tyram et Boristhenem* (HMV, I, 2, 8, p.144), *in Tyrate* (HMV, II, 4, 61, p.242).
4.2.4. Cantemir preia din opera lui Cluverius confuzia dintre *Patissus*=Tisa şi *Tibiscus*=Timişul bănățean[23]: *inter Patissum (Tibiscum) amnem et Transylvaniam* (DMN 145r, p.30), *usque ad Patissum (hodie Tibiscus)*(HMV, II, 11, 81, p.288, n.10).

[18] Antonius Bonfinius, 1606, p.6
[19] Stanislav Sarnicki, *Annales*,III, ed.1587, p.88
[20] *Id., ibid.*, p.86
[21] Antonius Bonfinius, 1606 , p.6
[22] Stanislav Sarnicki,1587 ,III, p.117
[23] Vide Dan Sluşanschi, 1983, n. 9, p.31

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

4.2.4.1. Pentru Timiş, Cantemir foloseşte şi varianta *Themesius: ad Themesium amnem* (HMV, I, 13, 44, p.206), formă care apare şi la Bonfinius.[24]
4.2.4.2. De asemenea, este citată şi forma utilizată de Michael Riccio Neapolitanus, *Titius: ad ripas amnis Titii (Tibisci)*[25].
4.2.5. Autorul atribuie Prutului denumirea antică a Siretului: *ab Hierasso (qui hodie Pruth)* (HMV, II, 11,81, p.288, n.10), *Hierassum (hodie Prut)* (HMV, I, 2, 9, p.146). Confuzia nu îi aparţine, ci se află şi la Cluverius[26], de unde, probabil, a preluat-o şi Cantemir: *ab Oriente Hierasso (hodie Pruth)* (DMN 145r, p.32).
4.2.6. In afara variantei *Hierassus*, Cantemir mai foloseşte şi forma apropiată de originalul românesc *Sireth: ubi Sireth fluvius incurrit Danubio* (DMN 150r, p.56) sau însăşi forma românească: *cui limites erat* (sic) *Siret fluvius* (DMN 165v, p.116). Substantivul *Sireth* este forma românescă indeclinabilă: *ad Sireth fluvium* (HMV, I, 13, 40, p.208,), *unde nomen fluvii Sireth emenesse* (HMV, I, 11, 36, p.194).
4.2.7. Trimiterile exacte la pagină făcute de Cantemir au condus la identificarea ediţiei operei *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia* a lui Antonius Bonfinius, ca fiind cea tipărită în 1606, la Hanovra. Din această ediţie, Cantemir citează adesea cu fidelitate. Totusi, inserează uneori observaţii personale chiar în interiorul citatului, de exemplu, adăugarea numelui românesc al Siretului, care nu apare la Bonfinius: *ab Hierasso montanae Valachiae termino, ad Euxinum usque Pontum extenditur*[27] faţă de *ab Hierasso (Ieraso sive Sireth) ad Euxinum usque Pontum extenditur* (HMV, III, 12bis, 140, p.416). Denumirea *Ierasum* apare, totuşi, la Bonfinius: *intra Tyram, Ierassum et Danubium*[28].
4.2.8. Cele mai multe variante hidronimice apar pentru denumirea râului *Olt.*
6.2.8.1. Cantemir nu cunoştea vechea denumire latinească *Alutus,* de vreme ce o atribuie Siretului: *Valachos inter Alpes, super maramorisium, Oletum, Alutumque (hic est hodie Siret nobis dictum) se continuisse* (DMN 155r, p.72).
4.2.8.2. O altă variantă este *Aluta- ad ostia fluvii Alutae* (HMV, I, 2, 9, p.146), pe care o ia din geografia lui Cluverius: *Et Aluta, Germ. die Alt, Hung. Olt*[29].
4.2.8.3. Forma românească este latinizată în diverse moduri: *ad ripam fluvii Oletae* (HMV, II, 5, 64, p.246), *ex Maramorisz et Olto* (DMN 159v, p.90, r.44), *trans et cis Oltum* (DMN 165v, p.116), *super Oletum fluvium* (DMN 152r, p.64), ceea ce indică lipsa tradiţiei în notarea acestui hidronimic.

[24] Antonius Bonfinius, 1606, Dec.II, C.III, p.228
[25] Michael Riccius Neapolitanus, *De Rebus Ungariae,* în *Appendix* la Bonfinius, *ed.cit.*, p.857
[26] Cf. Dan Sluşanschi, 1983, p. 13, p.33.
[27] Antonius Bonfinius, 1606, p.27.
[28] *Id*, Dec.I, C.I, p. 5.
[29] Philippus Cluverius, *Introductio in universam Geographiam*, ed.1697, p. 379.

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

4.2.9. Pentru *Nipru*, Cantemir utilizează varianta latinească *Boristhenes: barbaros trans Boristhenem incolentes* (HMV, II, 3, 59, p.236), *a Boristhene fluvio* (HMV, III, 19, 99, p.330).
4.2.10. Pentru *Cris* este folosită forma *Chrysus*, care apare in sursele bibliografice de limba latină, cum ar fi Bonfinius[30] şi Sambucus[31]: *ad Chrysum fluvium* (HMV, II, 13, 45, p.208).
4.2.11. Varianta *Marisia* pentru *Mures* este preluată din opera lui Sarnicki: *ad flumen Marisiam* (HMV, II, 6, 69, p.256), deşi la scriitorul polonez apare forma *Marissiam*: *ad flumen Marissiam*[32].
4.2.12. Pentru denumirea râului *Moldova* este folosită, în general, varianta *Moldava; fluvii nomen mutasse ex Molda, Moldavam appellasse* (DMN 166v, p.120); o singură dată apare forma românească *Moldova:ad fluvium Moldovam* (ibidem, p.118).
4.2.13. Denumirea râului *Milcov* ramâne nemodificată: *ad parvulum rivulum Milcow* (DMN 165v, p.116).
4.3. Hidronimele neromâneşti nu-i pun probleme lui Cantemir, deoarece acesta le preia din sursele de limba latină utilizate.
4.3.1. Denumirile *Sola, Vag, Rab* (HMV, II, 6, 70, p.258) sunt preluate de la Sarnicki (C.III, p.117), *Allara* şi *Visara* (HMV, II, 18, 96, p.322) sunt luate din opera lui Bonfinius (ed.1606, p.146), *Caspium mare* apare tot la Bonfinius (Dec.I, C.I, ed.1606, p.17): *maris Caspii sive Hircani meridionalia simul et occidentalia littora* (DMN 144v, p.30).
4.3.2. Cantemir notează corect *Drava - Oletum et Dravam fluvios* (HMV, I, 1, 3, p.132) -, deşi la Bonfinius apare varianta *Dravus; a Dravo incipit Ungaria* (Dec.I, C.I, p.27).
4.4. Se observă faptul că Dimitrie Cantemir preia critic denumirile de ape întâlnite în operele studiate. Pentru hidronimele româneşti are grijă să folosească şi termenii autohtoni, deşi are şovăieli în ceea ce priveşte încadrarea lor morfologică.
5. Concluzii
5.1. In ceea ce priveşte termenii româneşti pentru care nu a găsit atestări documentare, Cantemir a fost nevoit să descopere singur soluţii grafice şi morfologice. Astfel se explică prezenţa, în texte, a mai multor variante pentru acelaşi toponim sau hidronim.
5.2. Acribia ştiinţifică îl determină să folosească toate variantele grafice şi morfologice pe care le oferă sursele bibliografice redactate în diferite limbi. Acestora le adaugă şi forma autohtonă, atunci când autorul o cunoaşte cu precizie.

[30] Antonius Bonfinius, 1606, Dec.I, C.I, p.6.
[31] Ioannes Sambucus, 1606, p. 811.
[32] Stanislav Sarnicki, 1587, C.IV, p. 120.

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

5.3. In spiritul toleranței literaturii de limbă latină a secolelor al XVII-lea – al XVIII-lea pentru cuvintele de origine străină, latina cantemiriană absoarbe termenii toponimici şi hidronimici, mai ales cei referitori la spațiul românesc.
5.3.1. Apelativele cunoscute sunt latinizate corect, după tiparele clasice, deşi, în general, sunt preluate ca atare din operele unor autori consacrați.
5.3.2. Pentru apelativele neîntâlnite în sursele bibliografice, Cantemir preferă forma originară, uneori cu alternanțe grafice.
5.3.3. Aşadar latina cantemiriană este o parte integrantă a fenomenului general al neolatinei epocii sale. Eventualele şovăieli sunt datorate surselor folosite sau limbii materne, a cărei influență este incontestabilă, conferind stilului cantemirian o puternică personalitate.

BIBLIOGRAFIE

DMN şi HMV (DMN = De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus; HMV = Historia Moldo-Vlachica): Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, Vol.IX, Partea I: *De antiquis et hodiernis. Moldaviae nominibus*, Prefața de Virgil Cândea. Ediție critică, traducere, introducere, note şi indici de Dan Sluşanschi, Editura Academiei, Bucureşti, 1983.
HVR: Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar şi indici de Sanda Toma, Editura Minerva, Bucureşti, 1999.
Stefan Kotarski, *Slovnik zlatynizowanych nazw. miejscowych*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa, 1955.
Dan Sluşanschi, 1983: Dan Sluşanschi, Ediție critică, traducere, note şi indici la Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, IX, Tomul I: *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus* şi *Historia Moldo-Vlachica*, Prefață de Virgil Cândea, Editura Academiei, Bucureşti, 1983.

BIBLIOGRAFIA CANTEMIRIANĂ

Antonius Bonfinius, *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*, Hanoviae, 1606.
Dion Cassius Cocceianus, *Historiarum Romanarum quae supersunt.* Graeca ex codicibus mss. aliisque subsidiis supplevit et emendavit Xiphilini epitome librorum Dionis cassii aeque emendatam addidit Latina versio et Graecis verbis magis responderet operam dedit. Fragmenta et indicem Graecum valde auxit annotationes ex editione Reimariana omnes repetiit multasque tam Joh. Jac. Reiskii et aliorum quam suas notas adiecit Fredericus Guilielmus Sturzius, Vol.IV, Lipsiae, libraria Kuehniana, 1824.
Philippus Cluverius, *Introductio in universam Geographia*, Amstelaedanii, 1697.
Michaeles Ritius Neapolitanus, *De regibus Ungariae*, în *Appendix* la Antonius Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades quatuor*, Hanoviae, 1606.
Ioannes Sambucus, *Expugnatio arcis Temesvari descripta per Ioannem Sambucum*, în *Appendix* la Antonius Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades quatuor...*, Hanoviae, 1606.
Stanislaus Sarnicius (Sarnicki), *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lituanorum, Libri octo*, 1587.

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)

BDD-A3656 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:02 UTC)